

Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/usakead>

TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE DERS KİTAPLARIYLA İLGİLİ HAZIRLANAN TEZLERİN EĞİLİMLERİ (2001-2020)

THE TRENDS OF DISSERTATIONS WRITTEN ON THE TEXTBOOKS OF SOCIAL STUDIES EDUCATION IN TURKEY (2001-2020)

İlker Dere*, Betül Gökçınar**

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi, idere@erbakan.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0993-7812

** Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi, betulgokcinar@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9476-0411

Gönderilme Tarihi: 13 Kasım 2020

Yayınlanma Tarihi: 16 Nisan 2021

Özet: Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler ders kitaplarını ele alan tezlerin eğilimlerini belirlemektir. 114 yüksek lisans ve 8 doktora tezi olmak üzere toplamda 122 lisansüstü tez çalışması ele alınmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi modeline göre tasarlanan bu çalışmada tezlerin değerlendirilmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda ilk olarak lisansüstü tezlerin en fazla 2019 yılında yayınlandığı ve Gazi Üniversitesi'nde hazırlandığı tespit edilmiştir. İkinci olarak tezlerde en çok "görüş" boyutunun ele alındığı ve en çok doküman analizi yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Son olarak tezlerde kullanılan geçerlik ve güvenilirlik yöntemleri incelenmiş ve hem nitel hem de nicel çalışmalarda ortak olarak en çok uzman görüşüne başvurulduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, ders kitapları, tezler, eğilimler.

Abstract: This study aims to determine the trends of dissertations written in the textbooks of social studies education. Of the 122 postgraduate theses that are assessed, 114 of them are master's theses, and 8 of them are doctoral theses. This study was designed following the document analysis model which is among the qualitative research model, and content analysis is used to evaluate the theses. After completing the evaluations within the scope of the first research study, we found out that the highest number of postgraduate theses were published in 2019 and prepared at Gazi University. Secondly, it is seen that the "opinion" dimension is mostly addressed and the most used the document analysis method in theses. Lastly, validity and reliability methods that are applied in theses are reviewed and the result shows that researchers apply to expert's opinions mostly.

Keywords: Social studies, textbooks, dissertations, trends.

Giriş

Eğitim ortamında çeşitli öğelere yer verilmesi ve bu öğelerin uygun yer ve zaman içerisinde değerlendirilerek birbirini tamamlayacak şekilde kullanılması, öğrenme ve öğretme süreçlerinin başarıyla gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu başarıyı sağlayan önemli öğelerden biri sınıfta kullanılan araç gereçlerdir. Gelişen teknoloji sayesinde çeşitli araç gereçlere ulaşma imkânları zamanla kolaylaşmasına rağmen, öğretmenler ve öğrenciler için vazgeçilmez araç gereçlerin başında ders kitapları gelmektedir (Akbuğa, 2010; Demircioğlu, 2011). Öğretim sürecinde en çok kullanılan materyal olan ders kitapları, belli bir dersin öğretim programı temel alınarak oluşturulan ana kaynaklardır. Başka bir deyişle ders kitapları, bilimsel bilgileri belirli bir sıraya, uygunluğa ve sınıf kademesine göre bir bütünlük içerisinde sunan ders materyalidir (Demircioğlu, 2011; Gülersoy, 2013). Ayrıca ders kitapları, öğretim programlarının içeriğinin sunulması, amaçlarının gerçekleştirilmesi ile programda belirlenen değer ve becerilerin kazandırılmasında en önemli araçlardan biridir (Gül, 2017; Gülersoy, 2013; Şahin ve Başgöl, 2018).

İçeriğinin öğretim programına uygun olması gereken ders kitaplarını, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yetkilendirilen farklı uzmanlar; içerik, dil, anlatım, üslup, öğrenme, öğretme, teknik, tasarım, düzenleme, ölçme ve değerlendirme ölçütlerine göre incelemektedir (Akbuğa, 2010; Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], 2019). Bu durumda yazarların ders kitaplarını öğretim programını temel alarak kapsam ve içeriğe uygun bir şekilde hazırlaması gerekmektedir. Bunun yanı sıra öğrenme ve öğretme sürecinde ders kitaplarının rehber kaynak olarak kullanılacağı da unutulmamalıdır (Kaya, 2006; Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018; Tay, 2005).

Hem Milli Eğitim Bakanlığı hem de özel yayıncılar tarafından üretilen (Kaya, 2006) ve temel öğretim materyali olan ders kitapları, ilköğretim, ortaokul ve lise kademelerinde okutulan seçmeli ve zorunlu tüm derslerde kullanılmaktadır. Doğal olarak ders kitapları, sosyal bilgiler dersi için de temel kaynaktır (Doğan ve Torun, 2018).

Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

Kökleri eskiye dayanan ve 1968 yılında bir ders olarak okutulmaya başlanan sosyal bilgiler dersinin (Açıkalin, 2018) temel hedeflerine ulaşmasında ders kitapları önemli bir rol oynamaktadır. İçeriği, öğretim programlarının hedeflerine yönelik hazırlanan (Kıyıcı, 2003) sosyal bilgiler ders kitaplarında, 1998, 2005 ve 2017 yıllarında öğretim programlarında yaşanan değişimlerin (Uyar, 2019) yansımaları görülmektedir. 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın yerine 2005 programı getirilmiştir. 2017 yılında da bu program revize edilerek günümüzde yürürlükte olan 2018 programı kullanılmaya başlanmıştır. 1998 programına göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarını inceleyen Kabapınar (2007), kitapların içeriğinde davranış oluşturmaya yönelik kalıplara ve öğrencilerin aktif katılımını desteklemeyen didaktik bir anlatıma yer verildiğini, davranışlarla değerlerin yüzeysel olarak sunulduğunu ve gerçek hayattaki sorun ve çatışmaların yok sayıldığını tespit etmiştir.

2004 yılında hazırlanan ve 2005'de uygulanan programa göre hazırlanan ders kitaplarında ise 1998 programına göre hazırlanan ders kitaplarından farklı olarak, vatandaş kimliği bağlamında evrensel ve demokratik değerlere yapılan vurgu artmıştır (Ertürk, 2006). Öğretim boyutunda ise yapaylıktan kurtularak gerçek yaşamda karşılaşılabilecek sorunların, olumsuzlukların, çatışmaların ve çeşitli durumların öğrencilere sunulduğu görülmektedir. Didaktik bir anlatım yerine örnek olay yönteminin ağırlıkta kullanıldığı bu dönemin sosyal bilgiler ders kitaplarında; mevcut durumların veya değerlerin öğrenciler tarafından yorumlanmasına fırsat verilmiştir. Bu durum, yapılandırmacı öğretim yaklaşımını taşıyan 2005 programının ders kitaplarına yansımaları göstermektedir (Kabapınar, 2007).

Değinilen gelişmelerin yanında 2005 Programından sonra çalışma kitapları ve ilk defa öğretmen kılavuz kitapları, ders kitaplarıyla birlikte set olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ders kitaplarına paralel hazırlanan çalışma kitapları, öğrencilerin pratik yapmasına yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Öğretmen kılavuz kitapları ise, öğretim ve değerlendirme sürecine rehberlik etme misyonu edinmiştir (Demir, Kaymakçı ve Akdağ, 2019; Demircioğlu, 2011; Karakuş, 2010; Tay, 2005). Bu yeniliklerin ve değişimlerin yanı sıra 1997 yılında kabul edilerek yürütülen 8 yıllık kesintisiz ilköğretim uygulaması (Keskin, 2002), 2012 yılındaki değişiklikle 4+4+4 eğitim sistemine dönüştürülmüştür. Böylece önceki sistemden farklı olarak, 5. sınıf sosyal bilgiler derslerini de branş öğretmenleri okutmaya başlamıştır (Demir, Doğan ve Pınar, 2013). Yeni eğitim sisteminin uygulanmaya geçilmesiyle birlikte Milli Eğitim Bakanlığı tarafınca sosyal bilgiler de dâhil olmak üzere tüm derslerde öğrenci çalışma kitaplarının aşamalı bir şekilde kaldırılması kararı alınmıştır. Böylece 2017 yılında 4. ve 5. sınıflarda, 2018 yılında ise tüm sınıflarda çalışma kitapları kaldırılmıştır (Demir vd., 2019). Bunlarla birlikte 2005 yılından itibaren kullanılan

öğretim programı, 2017 yılında değiştirilmiş ve 2018 yılında revize edilerek bu yıldan itibaren kullanılmaya başlamıştır. Böylece yeni içeriklerden oluşan ders kitapları hazırlanmıştır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında yaşanan bu değişimlerin ve gelişmelerin tümü, makale, bildiri ve tez çalışmalarında çeşitli nitelikler açısından değerlendirilmektedir. Bu çalışmalar, belirli niteliğe ve niceliğe ulaştıktan sonra içerikleri birçok araştırmacı tarafından incelenmektedir. Bu incelemelere konu olan araştırma türlerinden biri de lisansüstü tezlerdir. Sosyal bilgiler eğitimi alanında hazırlanan lisansüstü tezler, yıldan yıla artış göstermektedir. Bu gerekçeyle oluşabilecek yığılmaları önlemek adına lisansüstü tezlerin incelendiği araştırmalar literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır (Dilek, Baysan ve Öztürk, 2018; Tarman, Acun ve Yüksel, 2010). Yapılan lisansüstü tezlerin bir araya getirilerek çeşitli boyutlar altında incelenmesi, genel durumu ortaya koymak ve literatürde hâlihazırda ele alınan konuları tespit etmek açısından önem arz etmektedir. Bu tür çalışmalarda tezler; daha çok konu, yıl, üniversite, yöntem ve örneklem gibi çeşitli kriterlere göre değerlendirilmektedir. Böylelikle araştırmacıların en çok hangi konulara odaklandıklarını, araştırma sürecinde hangi yöntemlerin ve örneklemelerin daha çok tercih ettiklerini görmek mümkündür. İlgili disiplindeki eğilimleri ve gelişmeleri ortaya koyan bu çalışmalar, sosyal bilgiler eğitimi alanında da yürütülmektedir.

Sosyal bilgiler eğitiminde yapılan tezleri inceleyen çalışmaları genel inceleme, tez türüne yönelik inceleme ve içerik inceleme olarak üç kategoride ele almak mümkündür. Genel inceleme kategorisindeki çalışmalarda bütün tezlerin incelendiği (Şahin, Göğebakan-Yıldız ve Duman, 2011; Tarman vd., 2010); tez türüne yönelik incelemede ise yüksek lisans (Dilek vd., 2018) ve doktora (Tarman, Güven ve Aktaşlı, 2011; Oğuz-Haçat ve Demir, 2018) tezlerinin çeşitli kriterlere göre değerlendirildiği görülmektedir. İçerik inceleme kategorisinde ise tezler bir konu doğrultusunda sınırlandırılmış ve değerlendirilmeye alınmıştır. Bu kategoride; okuryazarlık becerileri (Güleç ve Hüdevandigar, 2020), coğrafya konuları (Öner ve Öner, 2017), kavramlar (Karakuş, 2020) vatandaşlık (Kayaalp ve Karameşe, 2020) ve öğretmenlerin görüşleri (Sezer, İnel ve Gökalp, 2019; Yaylacı ve Büyükalın, 2019) gibi konulara odaklanan tezler yer almaktadır.

İçerik inceleme kategorisi içerisinde yer alan bir diğer konu, sosyal bilgiler ders kitaplarıyla ilgili tezlerin incelenmesidir. İlk çalışmada Kabapınar ve Yabansu (2019), Türkiye’de sosyal bilgiler ders kitaplarını içeren çalışmalarda daha çok görüş saptamasının, yabancı ders kitaplarının ve eski ders kitaplarıyla karşılaştırılmasının, yöntem ve tekniklerin öğrenci başarısına etkisinin, öğretim programlarıyla uyumluluk düzeyinin ve alternatif ders kitaplarının hazırlanmasının ele alındığını ortaya koymuştur. Bir diğer çalışmada Alaca (2020) tarafından sosyal bilgiler ders kitaplarını ele alan tezler üzerine bir inceleme yapılmıştır. İlgili çalışmada lisansüstü tezler; tür, yıl, üniversite, enstitü, danışman unvanı, incelenen ülkeler, incelenen içerikler ve çalışma yöntemleri gibi kriterlere göre değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ise, Alaca’nın (2020) kullandığı ölçütlerden farklı olarak; kullanılan araştırma model ve desenleri, veri analiz yöntemleri, örneklem türleri, geçerlik ve güvenilirlik yöntemleri gibi boyutlar incelenmiştir. Birçok yönden diğer çalışmalardan farklılaşan bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler ders kitaplarını ele alan tezleri eleştirel bir şekilde değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Lisansüstü tezler, hangi üniversitelerde ve yıllarda yapılmıştır?
2. Lisansüstü tezlerde sosyal bilgiler ders kitaplarıyla ilgili incelenen boyutlar ve konular nelerdir?
3. Lisansüstü tezlerde hangi araştırma yaklaşımları ve yöntemleri kullanılmıştır?
4. Lisansüstü tezlerde hangi örneklem türleri ve veri toplama araçları tercih edilmiştir?
5. Lisansüstü tezlerde hangi veri analiz yöntemleri tercih edilmiştir?
6. Lisansüstü tezlerde hangi geçerlik ve güvenilirlik yöntemleri kullanılmıştır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak tasarlanan bu çalışmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman inceleme yöntemi, çeşitli verileri veya bilgileri toplama amacıyla mevcut kaynakların incelenmesidir. Bunun yanı sıra gerekli ve faydalı bilgilerin tespit edilmesi, analize dâhil edilmesi ve çoğaltılması hususunda kullanılan sistematik bir yöntem olarak ifade edilebilir (Watkins, West-Meiers ve Visser, 2012). Bu yöntemde analiz sürecine dâhil edilmeye değer görülen dokümanlara ulaşmak ve toplamak önemlidir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, ele alınan kaynakların çalışılan konu veya problemle alakalı olmasıdır. Nitekim çalışılan konu hakkında önceden yapılan araştırmalar, önemli birer veri kaynaklarıdır (Bowen, 2009; Cardno, Rosales-Anderson ve McDonald, 2017; Özkan, 2020).

Veri Kaynakları

Bu araştırma, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nde kayıtlı sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan ve ders kitaplarını konu edinen çalışmaları kapsamaktadır. Bu kapsam belirlenirken sistematik bir süreç izlenmiş ve konu ile ilgili çalışmalara ulaşılmıştır. Ancak bazı çalışmaların araştırmanın amacına uygun olmadığı tespit edilmiş ve bu gerekçeyle seçim kriterleri oluşturulmuştur. Seçim kriterlerine göre yapılan elemeler sonucunda, 2001-2020 yılları arasında yapılan ve sosyal bilgiler ders kitaplarını ele alan 122 (114 yüksek lisans, 8 doktora) tez çalışması değerlendirmeye dahil edilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada, sistematik bir şekilde dokümanlardan veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. İlk olarak araştırılan konuya uygun dokümanlara ulaşmak (Merriam, 2018) hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'ne kayıtlı sosyal bilgiler ders kitapları üzerine yapılan tezleri tespit etmek için "sosyal bilgiler ders kitapları", "ders kitabı/kitapları" ve "sosyal bilgiler" anahtar ifadeleriyle ayrı ayrı taramalar yapılmıştır. 2020 yılının Nisan ve Ekim ayları arasında yapılan taramalarda, bu ifadelerin geçtiği toplam 162 çalışmaya (151 yüksek lisans, 11 doktora) ulaşılmıştır. Ulaşılanlar arasından ilk kriter olarak tez başlıklarında hem "sosyal bilgiler" hem de "ders kitabı/kitapları" ifadelerinin geçtiği çalışmalar seçilmiştir. Ardından tezler incelenerek sosyal bilgiler ders kitaplarını konu edinen ve örnekleminde yer veren tezler gruplandırılmış ve uygun olanlar doküman olarak kaydedilmiştir. İçerisinde sosyal bilgiler ders kitaplarının yanı sıra diğer derslerin kitaplarını da ele alan ve doğrudan sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriklerine odaklanmayan 23 çalışma değerlendirilmeye alınmamıştır. Ayrıca geriye kalan 139 tezden 17'sine de ulaşılamadığı için değerlendirmeye dâhil edilmemiştir. Bunlarla beraber araştırmaya dâhil edilmesine karar verilen dokümanların içeriğinin anlaşılmasının yanı sıra doğruluğunun ve güvenilirliğinin belirlenmesi gerekmektedir (Bowen, 2009). Bu gerekçeyle tezler tek tek kontrol edilmiş ve her bir araştırma sorusu bağlamında incelenmiştir.

Verilerin Analizi

İncelenen tezlerde özellikle "yöntem" bölümünde ciddi eksiklerin ve yanlışlıkların (kullanılan yöntemlere yer vermeme, verilen yöntemi yanlış açıklama gibi) olduğu görülmüştür. Tezler, yapı ve içerik yönünden değişkenlik gösterdiği için içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi yöntemi, verilerin ana içeriğini tanımlamak için kitap, internet sitesi, transkripsiyon gibi çeşitli insan iletişiminin yer aldığı yazılı kaynakların ve resim, grafik gibi metinsel olmayan içeriklerin incelenmesinde kullanılmaktadır. Verileri özetleyerek raporlamayı ifade eden bu yöntem, verileri tekrar tekrar kodlama imkânı sunmaktadır (Cohen, Manion & Morrison, 2018; Babbie, 2016; Neuendorf & Kumar, 2015). Kodlama ve ardından kategori oluşturma aşaması, araştırmacıya analiz ve yorumlama sürecinde kolaylık sağlamaktadır (Merriam, 2018). Bu süreçlerin sonunda ortaya çıkan unsurlar arasındaki ilişkilerin açıklanması için elde edilen bulguların yorumlanması ve sentezlenmesi gerçekleştirilir (Finfgeld-Connett, 2014). İçerik analizinin sunduğu bu imkânlar doğrultusunda öncelikle araştırmanın amacına uygun olarak toplanan verilerin kodlaması yapılmıştır. Bu eylem sayesinde benzer bilgilerin tanımlanması gerçekleştirilmiştir. Aynı kodu taşıyan veriler, bir araya getirilmiş ve mevcut kategorilere eklenen yeni kategoriler çalışmaya dahil edilmiştir. İçerik analizinin son aşaması olarak elde edilen veriler arasındaki ilişkiler açıklanarak yorumlanmıştır.

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmak için veri analizi sırasında uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu kapsamda iki alan uzmanı, örneklem seçimi, veri analizi sürecinde yapılan kod, kategori ve temaları çıkarma aşamalarını ve analiz sonucunda ortaya çıkan sonuçları değerlendirmiştir. Uzmanların değerlendirmeleri ve eleştirileri doğrultusunda her iki bölümde de düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanında bulgular, okuyucunun anlayacağı şekilde tablolarda sunulmuş ve her tablodan sonra açıklamalar yapılmıştır.

Bulgular

Sosyal bilgiler ders kitaplarını ele alan 122 (114 yüksek lisans, 8 doktora) tez; yapıldığı üniversite, yıl, incelenen boyut, araştırma yaklaşımı, araştırma deseni, örneklem türü, veri toplama aracı, veri analiz yöntemi, geçerlik ve güvenilirlik yöntemleri açısından değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Tezlerin Yapıldığı Üniversiteler

Bulguların ilk başlığında lisansüstü tezlerin hangi üniversitelerde kabul edildiği incelenmiş ve tespit edilen 43 farklı üniversiteye ait bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Tezlerin Yapıldığı Üniversiteler

Üniversiteler	Frekans	Yüzde (%)
Gazi Üniversitesi	14	11,5
Atatürk Üniversitesi	6	4,9
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	6	4,9
Fırat Üniversitesi	5	4,1
Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi	5	4,1
Çukurova Üniversitesi	5	4,1
Afyon Kocatepe Üniversitesi	5	4,1
Akdeniz Üniversitesi	5	4,1
Marmara Üniversitesi	5	4,1
Necmettin Erbakan Üniversitesi	4	3,3
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	4	3,3
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	4	3,3
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	4	3,3
Uşak Üniversitesi	3	2,5
Sakarya Üniversitesi	3	2,5
Balıkesir Üniversitesi	3	2,5
Ankara Üniversitesi	3	2,5
Selçuk Üniversitesi	3	2,5
Adıyaman Üniversitesi	3	2,5
Manisa Celal Bayar Üniversitesi	2	1,6
Kastamonu Üniversitesi	2	1,6
İstanbul Üniversitesi	2	1,6
Dokuz Eylül Üniversitesi	2	1,6
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2	1,6
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2	1,6
Anadolu Üniversitesi	2	1,6
Aksaray Üniversitesi	2	1,6
Diğer Üniversiteler	16	13,1
Toplam	122	100

Tablo 1 incelendiğinde, tezlerin %11,5’inin (tüm tezlerin %10’dan fazlası) Gazi Üniversitesi’nde (14) yapıldığı görülmektedir. Bu üniversiteyi sırayla Atatürk, Muğla Sıtkı Koçman, Fırat, Niğde Ömer Halis Demir, Çukurova, Afyon Kocatepe, Akdeniz ve Marmara üniversiteleri takip etmişlerdir. Tablo 1’de ayrıntılı olarak yer verilmeyen “Diğer Üniversiteler” grubunda yer alan 16 üniversitenin her birinde birer tez çalışmasının hazırlandığı tespit edilmiştir.

Tezlerin Yapıldığı Yıllar

Bulguların ikinci başlığında tezlerin yapıldığı yıllar incelenmiş ve yıllara göre eğilimler, Tablo 2’de gösterilmiştir.

Yapıldığı yıllara göre tezler incelendiğinde, 2019 yılında tezlerde ciddi bir sıçramanın (34) yaşandığı görülmektedir. Nitekim 2019 yılındaki tez çalışmaları, kendisinden önceki son üç yılda (2016-2018) yapılan tezlerin sayısına neredeyse eşittir. Tablodaki durum, sosyal bilgiler ders kitaplarıyla ilgili yapılan tez çalışmalarının ciddi oranda arttığını ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Tezlerin Yapıldığı Yıllar*

Yıl	Frekans	Yüzde (%)
2020	3	2,5
2019	35	28,7
2018	10	8,2
2017	11	9,0
2016	9	7,4
2015	6	4,9
2014	4	3,3
2013	1	0,8
2012	5	4,1
2011	7	5,7
2010	8	6,6
2009	2	1,6
2008	10	8,2
2007	6	4,9
2006	2	1,6
2004	1	0,8
2003	1	0,8
2001	1	0,8
Toplam	122	100

*Tablonun daha anlaşılır olması için frekans yerine yıllara göre sıralama yapılmıştır.

Tezlerin İncelediği Boyutlar ve Konular

Bulguların üçüncü başlığında tezlerin, ders kitaplarını hangi boyutlar ve konular bağlamında ele aldıkları incelenmiş ve Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Tezlerin Ele Aldığı Boyutlar

İncelenen boyutlar	Alt boyutlar	Frekans	Toplam frekans	Yüzde (%)
Görüş	Öğretmen	24	30	22,9
	Öğrenci	3		
	Veli	1		
	Öğretmen adayı	1		
	Çocuk gelişim uzmanı	1		
Görsel-metin (içerik), dil ve anlatım	Görsel	7	17	13,0
	Metin-içerik	4		
	Dil ve anlatım	2		
	Görsel metin ilişkisi	2		
	Tasarım boyutu	1		
Ünite ve konu	Konu	12	14	10,7
	Ünite	2		
Karşılaştırmalı analiz	Ulusal	9	14	10,7
	Uluslararası	5		
Beceriler	Okuryazarlıklar	2	10	7,6
	Girişimcilik	1		
	Harita okuma	1		
	Mekânı algılama	1		
	Tarihsel düşünme	1		
	Temel beceriler	1		
	Üst düzey düşünme	1		
	Yaratıcı düşünme	1		
Yenilikçi düşünme	1			

Öğretim ilke ve yöntemleri	Etkinlik	2	8	6,1
	Programa uygunluk	2		
	Kuram ve yaklaşımlar	2		
	Anlatım tekniği	1		
	Öğretim ilkeleri	1		
Sosyolojik temel	Toplumsal cinsiyet	3	7	5,3
	Sosyoloji	2		
	Çokkültürlülük	1		
	Kalıp yargılar	1		
Değerler ve değerler eğitimi			6	4,6
Edebi ürünler			5	3,8
Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi	İnsan hakları	2	5	3,8
	Çocuk hakları	1		
	Anayasa içeriği	1		
	Toplum ve yurttaşlık	1		
Kavramlar	Atatürkçülük kavramları	1	4	3,1
	Demokrasi ve insan hakları kavramları	1		
	Program kavramları	1		
	Sosyal yardım	1		
	Küreselleşme	3		
Küresel unsurlar	İklim değişikliği	1	4	3,1
	Algı ve tutum		3	2,3
Ölçme ve değerlendirme			3	2,3
Sosyal bilimler disiplinleri			1	0,8
Toplam			131*	100

*Birden çok konuyu ele alan tezler, ayrı frekans olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3'te görüldüğü gibi, sosyal bilgiler ders kitaplarının en çok çeşitli görüşler (30) doğrultusunda değerlendirildiği görülmektedir. "Görüş" boyutunda, en fazla öğretmenlerin, en az velilerin görüşlerine başvurulmuştur. İkinci sırada, "Görsel-metin (içerik) ile dil ve anlatım" boyutunda (17), kitapların en fazla görsel açıdan (7) incelendiği tespit edilmiştir. Üçüncü sırada yer alan "Ünite ve konu" boyutunda (14), hükümetlerin eğitim politikalarının yansımaları, Türk kadınının yeri, somut olmayan kültürel miras ve tarihi şahsiyetler gibi çeşitli konular ele alınmıştır. Ünite alt boyutunda ise; İpek Yolu'nda Türkler ile Kültür ve Miras öğrenme alanları incelenmiştir. Bu üç temel boyutun dışında ders kitabı tezlerinde karşılaştırmalı analiz, beceriler, öğretim ilke ve yöntemleri, sosyolojik temel, edebi ürünler, değerler (eğitimi), vatandaşlık (eğitimi), kavramlar, küresel unsurlar, algı, tutum, sosyal bilimler disiplinleri, ölçme ve değerlendirme gibi birçok boyutun (konunun) ele alındığı görülmektedir.

Tezlerin Araştırma Yaklaşımları

Bulguların dördüncü başlığında tezlerin araştırma yaklaşımları incelenmiş ve belirlenen özellikler Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. Tezlerin Araştırma Yaklaşımı

Araştırma yaklaşımı	Frekans	Yüzde (%)
Nitel	70	57,4
Belirtilmemiş	35	28,7
Karma	9	7,4
Nicel	8	6,6
Toplam	122	100

Tablo 4'te görüldüğü gibi tezler en fazla nitel yaklaşımla (70) yapılmıştır. Buna karşın tüm tezlerin neredeyse üçte birinde araştırma yaklaşımı belirtilmediği (35) görülmektedir. Son olarak karma ve nicel yaklaşımla hazırlanan 17 tez bulunmaktadır.

Tezlerin Araştırma Yöntemleri

Bulguların beşinci başlığında tezlerin araştırma yöntemleri, modelleri veya desenleri incelenmiş ve bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Tezlerin Araştırma Yöntemleri

Araştırma yöntemi	Frekans	Yüzde (%)
Doküman inceleme	48	39,3
Tarama modelleri	41	33,6
Belirtilmemiş	16	13,1
Durum çalışması	9	7,4
Betimsel araştırma	5	4,1
Deneysel yöntem	2	1,6
Olgubilim (Fenomenoloji)	1	0,8
Toplam	122	100

Tablo 5'e bakıldığında, yapılan çalışmaların temel veri kaynağı ders kitapları olduğu için en fazla doküman inceleme yönteminin (48) kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte neredeyse doküman inceleme kadar kullanılan diğer bir yöntem, tarama (41) modelleridir. İlgili tezlerde genel, ilişkisel ve betimsel olmak üzere birçok tarama modeli kullanılmıştır. Bunların dışında durum çalışması, betimsel araştırma, deneysel yöntem ve olgubilim gibi modeller de tercih edilmiştir. Ayrıca, tezlerin %13,1'inde araştırma yöntemine yer verilmediği tespit edilmiştir.

Tezlerin Örneklem Türleri

Bulguların altıncı başlığında tezlerin örneklem türleri incelenmiştir. Bu çalışmalarda, kimi araştırmacıların tek örnekleme tercih ettikleri kimilerinin ise birden fazla örneklem türüne yer verdikleri tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra bazı çalışmalarda çalışma grubu veya veri kaynağına ilgili başlıkta yer verilmediği için bu tezlerin örneklem türleri, yazarlar tarafından incelenerek belirlenmiştir. Yapılan değerlendirme bulguları, Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Tezlerin Örneklem Türleri

Örneklem	Frekans	Yüzde (%)	
Dokümanlar	Sosyal bilgiler ders kitabı	79	75,2
	Sosyal bilgiler öğretim programı	12	11,4
	Sosyal bilgiler çalışma kitabı	7	6,7
	Sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitabı	3	2,9
	Tebliğler, yönergeler	1	1,0
	Nurettin Topçu'nun eserleri	1	1,0
	Açık öğretim ders notları	1	1,0
	Mehmet Akif Ersoy'un eserleri	1	1,0
Toplam	105*	100	
Katılımcılar	Öğretmen	37	69,8
	Öğrenci	12	22,6
	Veli	2	3,7
	Sosyal bilgiler öğretmen adayı	1	1,8
	Çocuk gelişim uzmanı	1	1,8
	Toplam	53*	100

*Tezlerde birden fazla örnekleme yer verildiği için ayrı ayrı frekansa dâhil edilmiştir.

Tablo 6’da tezlerde yer verilen örneklemeler; dokümanlar ve katılımcılar şeklinde ikiye ayrılmıştır. Dokümanlar içerisinde en fazla sosyal bilgiler ders kitabına (79), katılımcılar grubunda ise en fazla öğretmenlere yer verildiği görülmektedir. Bunların dışında bazı tezlerde çeşitli dokümanlar ve eğitimin paydaşları da örneklem grubu olarak seçilmiştir.

Tezlerin Veri Toplama Araçları

Bulguların yedinci başlığında tezlerin veri toplama araçları incelenmiş ve özelliklerine Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Tezlerin Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları	Frekans	Yüzde (%)
Doküman inceleme	72	50,7
Anket	29	20,4
Görüşme formu	14	9,9
Ölçek	7	4,9
Rubrik	7	4,9
Belirtilmemiş	6	4,2
Akademik başarı testi	5	3,5
Gözlem formu ve notları	2	1,4
Toplam	142*	100

*Tezlerin büyük çoğunluğunda birden fazla veri toplama aracı bulunduğu ve tekniği kullanıldığı için ayrı ayrı frekansa dâhil edilmiştir.

Tablo 7’de sunulduğu gibi, tezlerin temel veri kaynağı sosyal bilgiler ders kitapları olduğu için %50,7’inde doküman inceleme yöntemiyle veri toplandığı görülmektedir. Bunun yanında anket (29), görüşme formu (14), ölçek (7), rubrik (7), akademik başarı testi (5) ve gözlem formu (2), veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Buna karşın 6 tezde veri toplama aracına ya da yöntemine dair açıklama bulunmamaktadır.

Tezlerin Veri Analiz Yöntemleri

Bulguların sekizinci başlığında tezlerde kullanılan veri analiz yöntemleri, uygun olduğu yaklaşıma göre nicel ve nitel olarak iki başlık altında incelenmiş ve Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Tezlerin Veri Analiz Yöntemleri

Veri analiz yöntemleri	Frekans	Yüzde (%)	
Nicel	Betimsel İstatistikler	82	36,4
	Kestirimsel İstatistikler	41	18,2
Nitel	Betimsel analiz	36	16,0
	İçerik analizi	33	14,6
	Doküman analizi	12	5,3
Belirtilmemiş	21	9,3	
Toplam	225*	100	

*Tezlerde birden fazla veri analiz yöntemi kullanıldığı için ayrı ayrı frekansa dâhil edilmiştir.

Tablo 8’de yer alan nicel ve nitel olmak üzere çeşitli veri analiz yöntemleri kullanıldığı tespit edilmiştir. Nicel veri analiz yöntemlerinde en fazla betimsel istatistiklerin (82) sonrasında ise kestirimsel istatistiklerin (41) kullanıldığı görülmüştür. Nitel veri analiz yöntemleri içerisinde en fazla betimsel analiz (36) yöntemi sonrasında ise içerik analizi yöntemi (33) kullanıldığı bulunmuştur. 21 tez çalışmasında ise veri analiz yönteminin belirtilmediği kaydedilmiştir.

Tezlerin Geçerlik ve Güvenirlik Yöntemleri

Bulguların son başlığında tezlerin geçerlik ve güvenilirlik yöntemleri incelenmiştir. İnceleme sırasında bazı çalışmalarda ilgili başlığa ve içeriğe yer verilmediği, bazılarında ise “Geçerlik ve Güvenirlik” başlığı olmasına rağmen uygun açıklamaların olmadığı tespit edilmiştir. Buna karşın bazı çalışmalarda, “Geçerlik ve Güvenirlik” başlığı bulunmasa da “Veri Toplama Süreci” veya “Veri Analizi” bölümlerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından bahsedilmiştir. Bunların yanında yalnızca 17 çalışmada “Geçerlik ve Güvenirlik” başlığına ve uygun içeriğe yer verildiği saptanmıştır. Sonuç olarak makale yazarları tarafından tezlerin yöntem kısımları detaylı olarak okunarak geçerlik ve güvenilirlik yöntemleri açısından değerlendirilme yapılmış ve bulgular Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Tezlerin Geçerlik ve Güvenirlik Yöntemleri

Tür	Kullanılan yöntemler	Frekans	Toplam frekans	Yüzde (%)
Karma	Uzman görüşü	64	90	53,5
	Pilot uygulama	16		
	Görüş birliği üzerine güvenirlilik hesaplaması	10		
Belirtilmemiş			44	26,1
Nicel	Cronbach Alpha Güvenirlilik katsayısı	21	25	14,8
	Kuder-Richardson 20	2		
	Lawshe tekniği	1		
	Kappa istatistiği	1		
Nitel	Farklı kodlayıcılar	3	9	5,3
	Açık ve ayrıntılı betimleme	2		
	Yeniden kodlama	2		
	Katılımcı teyidi	1		
	Sürekli karşılaştırma	1		
Toplam			168*	100

*Tezlerde birden fazla geçerlik ve güvenilirlik yöntemine yer verildiği için ayrı ayrı frekansa dâhil edilmiştir.

Tablo 9’da tezlerin geçerlik ve güvenilirlik yöntemlerine bakıldığında, daha çok karma yöntemlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu yöntemler arasında en fazla uzman görüşüne (64) başvurulduğu görülmektedir. Birçok tezde anket, ölçek, yarı yapılandırılmış görüşme ve gözlem formlarının hazırlanma sürecinde uzman görüşünün alındığı belirtilmiştir. Bazı tezlerde ise alınan görüşler doğrultusunda, uzman-uzman veya araştırmacı-uzman arasında uzlaşma sağlamak adına görüş birliği formülü (10) kullanılmıştır. Uzman görüşünün dışında, nitel geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları kapsamında katılımcı teyidi, farklı kodlayıcıların olması ve sürekli karşılaştırma yöntemleri; nicel geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları kapsamında ise; Cronbach Alpha güvenirlilik katsayısı, Kuder-Richardson 20, Lawshe tekniği ve Kappa istatistiği tekniklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Son olarak 44 tezde geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına yer verilmediği görülmüştür.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sosyal bilgiler ders kitaplarını ele alan tezlerin eğilimlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada, Türkiye’de yapılan 114 yüksek lisans (%93,4) ve 8 doktora (%6,6) olmak üzere 122 lisansüstü tezin eleştirel bir şekilde içerik analizi yapılmıştır. Bu bağlamda Alaca’nın (2020) sonuçlarıyla birlikte, sosyal bilgiler ders kitaplarını inceleyen çalışmaların %93,4’ünün yüksek lisans tezi olmasına dayanarak bu alanda yeterince doktora tezi (%6,6) yapılmadığını söylemek mümkündür.

Birinci araştırma sorusu kapsamında sosyal bilgiler ders kitaplarını konu edinen tezlerin 43 farklı üniversitede kabul edildiği tespit edilmiştir. Bu üniversiteler içerisinde en fazla tezin Gazi Üniversitesi’nde (14) hazırlandığı görülmektedir. Bu sonuca başta sosyal bilgiler ders kitaplarını inceleyen Alaca’nın (2020) çalışmasında ve sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan tezleri inceleyen diğer çalışmalarda da ulaşılmıştır (Oğuz-Haçat ve Demir, 2018; Şahin vd., 2011; Yaylacı ve Büyükalın, 2019). Aynı sonuca ulaşılmış olan Dilek vd. (2018) çalışmalarında bu durumu, Gazi Üniversitesi’nde görev yapan akademik kadro sayısının diğer üniversitelerden daha fazla olması, lisansüstü eğitimin adı geçen üniversitede daha önce açılmış olması gibi gerekçelerle açıklamaktadır. Ayrıca tezlerin yıllara göre eğilimi incelendiğinde, diğer senelere göre 2019 yılında (34) bir sıçrama yaşandığı görülmektedir.

İkinci araştırma sorusu kapsamında ders kitabı tezlerinin ele aldıkları boyutlar incelendiğinde, en fazla “görüş” (30), ardından “görsel-metin (içerik), dil ve anlatım” (17), “ünite ve konu” (14) ve “karşılaştırmalı analiz” (14) boyutları ön plana çıkmaktadır. Yani, ders kitaplarının ağırlıklı olarak eğitimin çeşitli paydaşlarının görüşleri doğrultusunda değerlendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Tespit edilen bu sonuca karşın, Alaca'nın (2020) çalışmasında tezlerin, ders kitaplarının en fazla “metin, dil ve anlatım” boyutunu ele aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, her iki çalışmada incelenen çalışma sayılarının, dâhil etme ve hariç tutma kriterlerinin farklı olmasıyla ve ulaşılamayan çalışmalara yer verilmemiş olmasıyla açıklanabilir. Bunun yanı sıra Yaylacı ve Büyükalan (2019) tarafından yapılan “Sosyal bilgiler eğitiminde öğretmen görüşüne başvuran tezlerin incelenmesi” çalışması da ulaşılan bu sonucu destekler niteliktedir. Bahsi geçen çalışma sosyal bilgiler eğitiminde görüş temelli çalışmaların önemli bir eğilim haline geldiğini göstermektedir.

Üçüncü araştırma sorusunda tezlerde tercih edilen araştırma yaklaşımları ve yöntemlerin eğilimleri incelenmiştir. İlgili tezlerde bir doküman olarak sosyal bilgiler ders kitapları incelendiği için en çok nitel araştırma yöntemlerinden (70) biri olan doküman analizinin (48) kullandığı görülmektedir. Ayrıca doküman inceleme yönteminden sonra en çok tarama modeli türlerinin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunların yanında sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan yüksek lisans tezlerini inceleyen Dilek vd.'nin (2018) aksine bu çalışmada ele alınan tezlerde en az tercih edilen yöntem, olgubilim olmuştur. İlgili çalışmada incelenen tezlerde en fazla olgubilim deseninin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bunların yanında ders kitabı tezlerinde önemli bir yöntem sorunu olduğunu ve yöntem bölümlerinin yeterince özenli yazılmadığını söylemek mümkündür. Tezlerin çoğunda araştırmacının yaklaşımı ve yöntemi belirtilmediği için araştırmacılar tarafından incelenerek tespit edilmiştir. Buna rağmen tezlerin 35'inde araştırma yaklaşımı ve 16'sında araştırma yöntemi belirlenmemiştir. Oruç ve Ulusoy (2008) tarafından tezlerin incelemesine yönelik yapılan çalışmada yöntem bölümündeki başlıkların detaylı olarak verilmemesi eleştirilmiştir. Aradan yıllar geçmesine rağmen tezlerin yöntem bölümlerinde yine benzer eksikliklerin tespit edilmesi, lisansüstü düzeydeki sosyal bilgiler eğitimi açısından düşündürücü bir sonuçtur.

Dördüncü araştırma sorusu kapsamında tezlerin örneklem türleri ve veri toplama yöntemleri konusundaki eğilimleri incelenmiştir. Tezlerde bazı araştırmacıların tek örneklem, bazılarının ise birden fazla örneklem türüne yer verdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca tezlerde yer verilen örneklem türleri, dokümanlar ve katılımcılar olarak iki ayrı başlık altında değerlendirildiğinde, dokümanlar içerisinde en fazla sosyal bilgiler ders kitaplarına (79), katılımcılar arasında ise öğretmenlere (37) yer verilmiştir. Ayrıca tezlerde öğretmenlerin dışında araştırılan konu bağlamında farklı eğitim paydaşların da (veli, öğrenci, öğretmen adayı vd.) görüşlerine başvurulmuştur.

Öte yandan lisansüstü tezlerde sosyal bilgiler ders kitapları ele alındığı için veri toplama aracı olarak en çok doküman inceleme yönteminden (72) yararlandıkları görülmüştür. Bunun dışında araştırmacıların anket, görüşme formu, ölçek ve rubrik gibi veri toplama araçlarını da tercih ettikleri görülmektedir. Bu sonuçlardan farklı olarak sosyal bilgiler eğitimi üzerine yapılan tezleri inceleyen Dilek vd. (2018) veri toplama aracı olarak en fazla anket, doktora tezlerini inceleyen Oğuz-Haçat ve Demir (2018) ise en fazla görüşme ve ölçek kullanıldığını tespit etmişlerdir. Bu farklı sonuçlar, her iki çalışmanın tezleri genel olarak, bu araştırmacının ise ders kitabı özelinde incelenmesiyle açıklanabilir.

Beşinci araştırma sorusuna ilişkin sonuçlar, lisansüstü tezlerde çeşitli nitel ve nicel veri analizi yöntemlerinin kullanıldığını göstermektedir. Nicel veri analiz yöntemlerinde en fazla betimsel istatistiklerin (82), nitel veri analiz yöntemlerinde ise en çok sırayla betimsel analiz (36) ve içerik analizi (33) yöntemlerinin tercih edildiği tespit edilmiştir. Son araştırma sorusunda ise tezlerin kullandığı geçerlik ve güvenilirlik yöntemleri incelenmiştir. Öncelikle tezlerin genelinde geçerlik ve güvenilirlik yöntemlerine ilişkin bir başlığa yer verilmediği tespit edilmiştir. Bazı çalışmalarda başlık olmamasına rağmen yöntem bölümünde veri toplama süreci veya veri analizi başlıklarında güvenilirlik ve geçerlik çalışmalarından bahsedilirken, bazı çalışmalarda ise başlık olmasına rağmen uygun içeriğe yer verilmediği görülmüştür. Bu eksiklikler ve hatalar göz önünde bulundurularak tezlerin yöntem bölümleri, araştırmacılar tarafından detaylı bir şekilde okunarak geçerlik ve güvenilirlik yöntemleri belirlenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda hem nitel hem de nicel çalışmalarda ortak olarak en çok uzman görüşüne (90) başvurulduğu saptanmıştır. Bunların dışında Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı, pilot uygulama ve görüş birliği gibi yöntemlerin de kullanıldığı görülmüştür. Sonuç olarak sosyal bilgiler ders kitaplarını konu edinen çalışmalarda en önemli problemlerin araştırma yöntemi ile geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarıyla ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

Her araştırmacının olduğu gibi bu çalışmanın da güçlü ve sınırlı yönleri bulunmaktadır. Öncelikle lisansüstü tezleri değerlendiren bu araştırmayı, diğer çalışmalardan ayıran nokta; tezleri araştırma konuları, boyutları, veri analiz ile geçerlik ve güvenilirlik yöntemleri açısından detaylı bir şekilde değerlendirmesi ve tezlerin eğilimini eleştirel

bir şekilde ortaya koymasındır. Çalışmanın sınırlılığı ise yalnızca sosyal bilgiler ders kitaplarını ele alan çalışmaların incelenmesidir. Bundan sonraki incelemelerde, bu sınırlılık kaldırılabilir veya farklı boyutlar inceleme ölçütlerine dâhil edilebilir. Bunun dışında tezlerin yöntem bölümlerindeki sorunların giderilmesinde danışmanlara ve jüri üyelerine büyük görev düşmektedir. İlgili tezlerin yöntem bölümlerinin yeterli şekilde gerekçelendirilmeden savunulmaması, bu sorunun çözümü için en önemli öneri olarak sunulabilir. Son olarak ders kitaplarına yönelik yapılan çalışmalarda tespit edilen sorunların çözümüne ilişkin araştırmaların yapılması teşvik edilebilir.

Kaynakça

- Açıkalın, M. (2018). *Araştırmaya dayalı sosyal bilgiler öğretimi*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Akbuğa, M. (2010). *İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin görüşleri (Konya ili örneği)*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Alaca, E. (2020). Türkiye’de sosyal bilgiler ders kitapları üzerine yapılan lisansüstü eğitim tezlerinin değerlendirilmesi. *Asya Studies*, 4(12), 1-10.
- Babbie, E. (2016). *The practice of social research*. Boston: Cengage Learning.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40.
- Cardno, C., Rosales-Anderson, N., & McDonald, M. (2017). Documentary analysis HUI: An emergent bricolage method for culturally responsive qualitative research. *MAI Journal*, 6(2), 144-152.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2018). *Research methods in education*. New York: Routledge.
- Demir, A., Kaymakçı, S. ve Akdağ, H. (2019). Sosyal bilgiler öğrenci çalışma kitaplarının kaldırılmasına ilişkin bir olgubilim araştırması. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(4), 445-463.
- Demir, S. B., Doğan, S. ve Pınar, M. A. (2013). 4+4+4 yeni eğitim sistemi’nin yansımaları: Beşinci sınıflardaki eğitim-öğretim sürecinin branş öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 8(9), 1081-1098.
- Demircioğlu, E. (2011). *Tarih öğretmenlerinin dokuzuncu sınıf tarih ders kitabındaki görseller hakkındaki görüşleri*. Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Dilek, A., Baysan, S. ve Öztürk, A. A. (2018). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi üzerine yapılan yüksek lisans tezleri: bir içerik analizi çalışması. *Turkish Journal of Social Research/Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(2), 581-602.
- Doğan, Y. ve Torun, F. (2018). Sosyal bilgiler ders kitapları nereye doğru gidiyor? *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 111-125.
- Ertürk, E. (2006). *Ders kitaplarında toplum, yurttaşlık, vatanseverlik ve ekonomi anlayışının dönüşümü: 1997 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler ders kitapları üzerine bir içerik analizi*. Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Fingeld-Connett, D. (2014). Use of content analysis to conduct knowledge-building and theory-generating qualitative systematic reviews. *Qualitative Research*, 14(3), 341-352.
- Gül, M. (2017). Türkçe ders kitabındaki metinlerin (5. sınıf) değerler eğitimi yaklaşımıyla incelenmesi. *Erciyes Journal of Education*, 1(1), 59-78.
- Güleç, S. ve Hüdavendigar, M. N. (2020). Sosyal bilgiler eğitimi alanında okuryazarlık becerisi başlığında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 24-36.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)*, 2(1), 8-26.
- Kabapınar, Y. (2007). 1998 ve 2004 öğretim programlarına göre yazılmış hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında sosyal olay ve değerlerin sunumu: işlev ve nitelik açısından farklı bir noktaya geldik mi?. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 25(25), 109-127.
- Kabapınar, Y. ve Yabansu, (2019). Sosyal bilgilerde ders kitapları. İ. H. Demircioğlu, S. Kaymakçı ve E. Demircioğlu (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitimi araştırmaları el kitabı* içinde (s. 137-158). Ankara: Pegem Akademi.
- Karakuş, C. (2010). *İlköğretim 1. kademe öğretmen kılavuz kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Karakuş, S. (2020). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminde kavramlar konusunda yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelenmesi. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 61-76.
- Kaya, Z. (2006). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kayaalp, F. ve Karamiş, E. N. (2020). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi kapsamında hazırlanan “vatandaşlık” konulu lisansüstü tezlerdeki eğilimler. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 744-785.
- Keskin, Y. (2002). *Türkiye’de II. Meşrutiyetten günümüze kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Kıyıcı, F. (2003). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında içeriğin hazırlanması*. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar*. Ankara: TTKB.
- Neuendorf, K. A., & Kumar, A. (2016). Content analysis. *The International Encyclopedia of Political Communication*, 1–10.
- Oğuz-Haçat, S. ve Demir, F. B. (2018). Sosyal bilgiler eğitimi üzerine yapılan doktora tezlerinin değerlendirilmesi (2002-2018). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 948-973.
- Oruç, S. ve Ulusoy, K. (2008). Sosyal bilgiler öğretimi alanında yapılan tez çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 121-132.
- Öner, G. ve Öner, D. (2017). Sosyal bilgiler eğitiminde coğrafya konuları üzerine yapılmış lisansüstü tezlere yönelik bir analiz ve bibliyografya çalışması. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 34(2), 13-34.
- Özkan, U. B. (2020). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sezer, A., İnel, Y. ve Gökalp, A. (2019). Çalışma grubu sosyal bilgiler öğretmenleri olan Türkiye'deki lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 1-17.
- Şahin, M., Göğebakan-Yıldız, D. ve Duman, R. (2011). Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi tezleri üzerine bir değerlendirme. *Journal of Social Studies Education Research*, 2(2), 96-121.
- Şahin, Ö. ve Başgül, M. (2018). Ortaokul matematik ders kitaplarında sosyal değerler. *Dicle University Journal of Ziya Gökalp Education Faculty*, 34, 90-104.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB]. (2019). Taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait e-içeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas olacak kriterler ve açıklamaları. 14.10.20 tarihinde https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/26172658_Kitap_Ynceleme_deg_kriter.pdf adresinden alınmıştır.
- Tarman, B., Acun, İ. ve Yüksel, Z. (2010). Sosyal bilgiler eğitimi alanındaki tezlerin değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 725-746.
- Tarman, B., Güven, C. ve Aktaşlı, İ. (2011). Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan doktora tezlerinin değerlendirilmesi ve alana katkıları. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 391-410.
- Tay, B. (2005). Sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrenme stratejileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 209-225.
- Uyar, M. (2019). *2005-2017 öğretim programlarında kullanılan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının karşılaştırılması: MEB yayınları örneği*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Watkins, R., West-Meiers, M., & Visser, Y. L. (2012). *A guide to assessing needs: Essential tools for collecting information, making decisions, and achieving development results*. Washington DC: The World Bank.
- Yaylacı, Z. ve Büyükalan, F. (2019). Sosyal bilgiler eğitiminde öğretmen görüşüne başvuru alan tezlerin tematik açıdan incelenmesi (2005-2017). *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 1-19.

Extended Abstract

Purpose

Postgraduate theses in the field of social studies are increasing from year to year. These theses can be classified under the categories of general, thesis type, and content. The works that fall under the General category include all theses, whereas those that fall under the thesis type category evaluate master's and doctoral theses according to a variety of criteria. The content category includes works that are limited by subject. Theses featuring topics such as literacy level, geographical topics, concepts, citizenship, and the opinions of social studies teachers are studied under these categories. Alaca (2020) studied another category of theses that pertain to social studies textbooks. Alaca's (2020) study -which was conducted at the same time as this study- evaluated postgraduate theses based on criteria such as genres, years, universities, institutes, titles of advisors, countries studied, topics examined, and methods of study. Unlike the criteria Alaca (2020) used, this study contains dimensions such as the methods of research used (models and designs), sampling types, data analysis methods and techniques, and methods of validity and reliability. The study of the validity and reliability methods used in these differentiates this study from others that exist in the relevant literature. The aim of this study which differentiates itself from many others is to evaluate the theses that are present in social studies textbooks in a critical manner.

Method

This study examines postgraduate theses that were completed in Turkey which focus on social studies textbooks and include social studies textbooks in their samples. Of the 122 postgraduate theses that are assessed, 114 of them are master's theses, and 8 of them are doctoral theses. This study was designed following the document analysis model which is among the qualitative research model, and content analysis is used to evaluate the theses.

Findings

After completing the evaluations within the scope of the first research study, we found out that the highest number of postgraduate theses were published in 2019 and prepared at Gazi University. When we examine the dimensions addressed by textbooks within the scope of the second research question, it is clear that studies undertaken within the "opinion" dimension constitute the majority. Afterward, we obtained the dimensions of "visual – text (content), language and expression" and "unit and topic". In other words, the textbooks were predominantly evaluated in line with the opinions of several stakeholders of Education. Within the scope of the third research question, this study examined the preferred approaches and trends of methods in theses. The document analysis, one of the qualitative research methods, is the most preferred approach among the applied research approaches. Besides, the research approach in 35 theses and the research method, model, or design in 16 theses has not been clarified. For the fourth research question, we analyzed sample types of theses and trends of data collection methods. Some researchers utilized a single sample while others have benefited from multiple sample types in these theses. Social studies textbooks were the most commonly cited samples, followed by social studies teachers making up the second-largest sample set. On the other hand, the data collection method is not stated in 6 thesis studies. Within the scope of the fifth research question, the data analysis methods applied in postgraduate theses are reviewed. Of the analysis methods applied in theses, descriptive statistics are utilized among quantitative analysis methods while descriptive analysis is mostly used in qualitative analysis methods. In addition to this, the data analysis method has not been stated in 21 thesis studies. Last but not least, validity and reliability methods that are applied in theses are reviewed and the result shows that researchers apply to expert's opinions mostly. Generally, a heading related to the validity and reliability methods is not included in most of the theses. For this reason, researchers assessed the method parts of theses in detail. After careful examination, we saw that asking for experts' opinions is the most commonly preferred approach both in qualitative and quantitative studies. 44 thesis studies lacked any information pertaining to validity and reliability methods.

Discussion

As a result of performed evaluations, the conclusion shows that theses that are discussing social studies textbooks are mostly master's theses. This result is parallel to Alaca's (2020) study. Therefore, we can say that doctoral theses about social studies textbooks are insufficient. Even though the most discussed dimension by

textbooks is observed as “opinion”, Alaca (2020) stated that in theses, textbooks mostly discussed the “text, language and expression” dimension. This can be explained by the differences in the number of theses evaluated and inclusion criteria. Apart from this result, “Thesis Studies According to the Teachers’ Opinion from The Thematic Point of View in Social Studies Education” by Yaylacı and Büyükalan (2019) highlights the fact that studies based on opinion have become a significant trend. It is possible to argue that there is a significant method issue in textbook theses and method parts are not written meticulously enough. Since the approach and method of research have not been stated in most of the theses, the researchers investigated and determined them. Despite this, the research approach in 35 theses and research methods in 16 theses could not be identified. In Oruç and Ulusoy’s (2008) study performed for the examination of theses, they also criticize insufficient detailing in method parts. After long years passed, identifying the same issues in method parts of several theses is worrying and also gives us an important reason for thought concerning social studies education at the postgraduate level.

This research has its strengths and limitations like any other research. This study distinguishes from others in terms of examining postgraduate theses from the perspectives of validity and reliability methods besides several dimensions and putting the trend of theses forward. However, the limitation of the study originates from its focus on theses discussing only social studies textbooks. For further researches, it is possible to eliminate this limitation and include different dimensions to the examination criteria. Besides that, a crucial responsibility falls to advisers and thesis monitoring committees to eliminate problems in method parts of theses. Being unable to defend a thesis without sufficiently justifying the method parts in relevant research may be the most critical suggestion to solve this issue.